

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Opiniestuk: Genderwrijving

Auteur: Geertje Mak

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 44.4, 43-45.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

OPINIESTUK

GENDERWRIJVING

Is het jullie wel eens opgevallen dat we in Nederland twee uitspraken van gender gebruiken? Soms hoor je gender met een keiharde, oer-Hollandsche g, dan weer hanteren we de Engelse uitspraak. Het is geen verschil tussen wetenschappers die veel Engels spreken en leken die dat niet doen. Wat is het dan wel? Een raadsel dat ik hieronder hoop te ontrafelen.

Vele lezers zullen wel iets hebben meegekregen van de heftige polemiek over de transgenderwet (onder meer via de campagne Gendertwijfel) of die tussen leden van de transgenderbeweging en feministen die zich scharen onder het acroniem TERF (Trans-Exclusive Radical Feminists) of, in Nederland, VoorZij. De discussie is inmiddels sterk gepolariseerd en daarom is het moeilijk nog enige nuance aan te brengen. Gendergeschiedenis biedt meer grip op de achtergronden en discussies over (trans)gender en de verschillende concepten die in deze discussie botsen: de harde en de zachte g.

Waar komt het begrip gender, dat in Nederland binnen feministische analyses vanaf ongeveer de jaren tachtig in zwang kwam, vandaan? Gender was tot de jaren vijftig in het Engels vooral een grammaticale aanduiding van geslacht, en een juridische categorie van sekse (bijvoorbeeld in het paspoort). Het kreeg een hele nieuwe lading toen de Amerikaanse psycholoog John Money het in de jaren 1950 ging gebruiken in de term *Gender Role/Identity* (GIR). Dat gebeurde in de context van de behandeling van intersekse baby's. Lange tijd hadden artsen enorm geworsteld met - en gedis-

cussieerd over - de vraag wat de doorslag moest geven bij het toekennen van sekse aan iemand bij wie het lichamelijke geslacht twijfel opriep (intersekse): mag een patiënt daar zelf een stem in hebben, of moet een arts de 'ware sekse' vaststellen? Het werd steeds duidelijker dat lichamelijke sekse zo complex was en uit zoveel verschillende lagen bestond, dat artsen eigenlijk geen uitsluitel konden geven. Immers, ging het om de uiterlijke geslachtsdelen, of om innerlijke voortplantingsorganen? Of misschien om hormonen, of anders chromosomen? Of toch het gevoel van de persoon zelf? Al die aspecten konden met elkaar botsen of wrijven, en niemand kon uitmaken wat nu het belangrijkste was. Money wist een einde aan de discussie te maken door de vraag te veranderen: niet wat iemands sekse 'eigenlijk' was moest de doorslag geven, maar wat de sekse was waarin iemand in de toekomst het best zou kunnen leven. *Best sex* werd zo de norm.

Money ging ervan uit, dat als het lichaam via operaties of medicijnen aan die sekse werd aangepast, het innerlijk van de persoon zich daarna zou voegen. Dat moest dan wel voor het tweede levensjaar. Hij ging hierin heel ver, wat leidde tot de dramatische David Reimer affaire – zoek maar even op via Google. Money verbond gender met de rol die iemand in de samenleving speelde, en ook met (het uiterlijk van) het lichaam. De volgende stap werd enkele jaren later gezet door de Amerikaanse psychiater Robert Stoller, die het begrip *core gender identity* invoerde: los van maatschappelijke rol en los

van het lichaam kon iemand zich diep vanbinnen man of vrouw voelen – ook in tegenstelling tot het geboortegeslacht. Met dit concept kon hij ook operaties van mensen waarvan het geslacht *niet* betwijfeld werd verdedigen: die van transseksuelen. In de wereld van de genderklinieken hoor je meestal de harde g.

Voor het loskoppelen van gender van lichamelijk geslacht maakte het begrip aantrekkelijk voor feministen: zij zochten naar manieren om, in navolging van Simone de Beauvoir, te analyseren hoe sociale, culturele en psychische processen vrouwen tot vrouw (en mannen tot man) ‘maakten’. Vrouwen mochten niet meer worden gereduceerd tot hun biologie. Dat was ‘essentialistisch’. Dit genderbegrip wordt in Nederland meestal met de Engelse g uitgesproken.

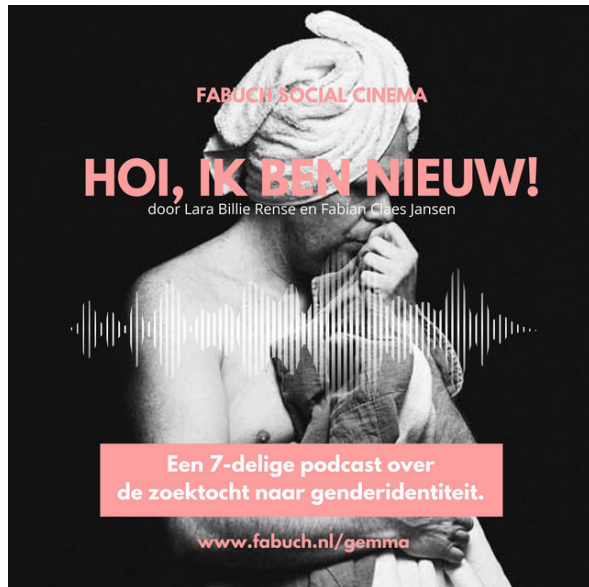
Voor genderhistorici werd gender – via historica Joan Scott – een cruciale *tool* om vrouwen en mannen, vrouwelijkheid en mannelijkheid, en allerlei sociale en culturele vormen van ‘gendering’ te kunnen analyseren als historisch veranderlijk en cultureel specifiek. Dat leverde heel veel inzichten op over hoe gender werkte en door de tijd heen veranderde. We leerden zien dat wat vroeger ‘mannelijk’ heette, dat later lang niet altijd meer is. In bijvoorbeeld de vroegmoderne tijd golden mannen als de mensen die seksualiteit goed in toom konden houden, terwijl vrouwen juist seksueel ongeremd zouden zijn. Maar analyses van gender konden ook gaan over meer abstracte zaken, over hoe bijvoorbeeld arbeid, politiek, thuis of emotie geassocieerd werd met ‘mannelijk’ dan wel ‘vrouwelijk’. Telkens bleek dat verrassend veranderlijk. En vaak zat het vast aan macht, status en hiërarchie. Toen bijvoorbeeld leerkrachten van de basisschool minder status begonnen te krijgen, verdween de gezaghebbende schoolmeester, werd het onderwijs steeds meer het domein van vrouwen en zakte zowel het aanzien als het salaris enorm.

Hoe verhielden zulke genderanalyses (als veranderlijk) zich nu precies tot waar het mee begon, het idee dat iemand een onvervreemdbaar gevoel heeft man of vrouw te zijn? Money had er oog voor dat dit altijd in relatie stond met een ‘maatschappelijke rol’, maar bij Stoller was het een absoluut *innerlijk* gevoel. Gender was dan wel losgeraakt van het lichaam, maar genderidentiteit raakte ergens in iemands innerlijk gefixeerd. Dit laat weinig historische of culturele verandering of speling toe. Het gaat er immers vanuit dat er een innerlijke kern van man- of vrouw-zijn bestaat. Maar wat is dat dan?

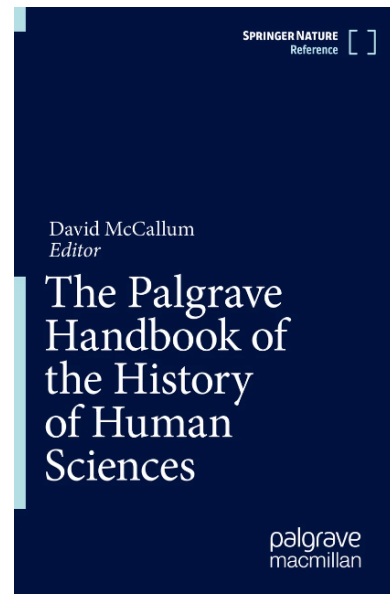
Zodra iemand dat probeert te verwoorden, verwijst die naar dingen die ‘mannelijk’ of ‘vrouwelijk’ zouden zijn. Ook bij een non-binaire identiteit gebeurt dat. Magnus Hirschfeld, seksuoloog en voorvechter van LHBTI-emancipatie, poneerde bijvoorbeeld al in 1900 de stelling dat de meeste mensen zich ergens op de lijn tussen hypermannelijk en hypervrouwelijk bevinden. Maar om dat aan te tonen, ontwikkelde hij een enquête met vragen als: loopt u met stevige pas of trippelend? Houdt u meer van borduren of van jagen? En dan zijn we toch weer terug bij gender in de maatschappij of cultuur. We zien dus dat de Engelse g in genderhistorisch of feministisch onderzoek botst met de harde g van gender als vaststaande innerlijke identiteit. Er is dus wrijving tussen die concepten. Niet op de manier waarmee TERF of VoorZij zich tegen gender keren – want die geloven in het lichaam als vast ankerpunt van gender. Maar meer als wederzijdse vraagtekens: hoe beïnvloeden ze elkaar? Of: hoe kunnen we genderhokjes zo flexibel mogelijk maken? Kunnen we ze zelfs kwijtraken?

Geertje Mak is bijzonder hoogleraar Politieke Geschiedenis van Gender in Nederland, en publiceert sinds de jaren 1990 over mensen die de grenzen van sekse overschrijden.

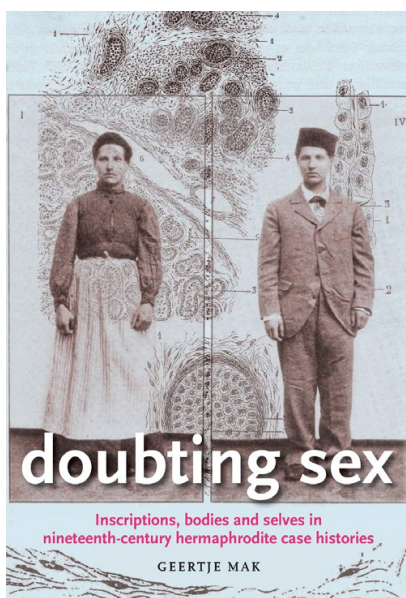
VERDER LEZEN? OF LUISTEREN?

“Gendersgeschiedenis: het verleden, het heden & de toekomst!” in de podcast *HOI, IK BEN NIEUW!* van Fabuch Social Cinema, te beluisteren via Apple Podcasts.

Geertje Mak, ‘The Sex of the Self and Its Ambiguities, 1899–1964’ in: D. McCallum ed., *The Palgrave Handbook of the History of Human Sciences*, 2022.

Geertje Mak, *Doubting Sex. Inscriptions, Bodies and Selves in nineteenth-century hermaphrodite case histories*. Manchester: Manchester University Press, 2012.

Geertje Mak, *Mannelijke Vrouwen. Over de grenzen van sekse in de negentiende eeuw*. Amsterdam/Meppel: Boom, 1997.